

Bir sağlık STK'sı nasıl olmalı?

Dr. Mevlit Yurtseven

1963 yılında Kayseri, Develi'de doğdu. Erciyes Üniversitesi Tıp Fakültesinden mezun oldu (1987). 1995 yılında KTÜ Tıp Fakültesinde Anestezi ihtisasını tamamladı. Halen SB Lepra Deri ve Zührevi Hastalıklar Hastanesi Başhekimisi olarak görev yapan Dr. Yurtseven, 2011 yılından beri AID Uluslararası Doktorlar Derneğinin başkanlığını yürütmektedir.

Bu yazı akademik bir makale değildir ve akademik endişeler taşımamaktadır. 36 yıllık meslek hayatımdan ve son 15 yıldır her seviyede çalıştığım tıbbi yardım alanından tecrübe paylaşımıdır. Okuyucularımdan yazıyı böyle değerlendirmelerini ve okumalarını istiyorum. Ülkemizde insani yardım başlığında sağlık derneği tecrübesi maalesef çok fazla değildir. İnsani yardım yapan birçok dernek, alt başlıklarında sağlık çalışmalarına yönelik oldukları şeklinde açıklanır fakat sadece tıbbi yardıma odaklanmış "sağlık dernekleri" çok az sayıdadır. Konunun daha iyi anlaşılması için insani yardım, STK (NGO), tıbbi yardım, gönüllülük başlıklarının iyi anlaşılması gerekir. Tarihçesinden başlayarak gelişmeleri ve mevcut durumu küresel ölçekte değerlendirip ülke bazında tekrar yorumlamak gerekir. Dolayısıyla bu yazı bir serinin ilk parçası gibi de değerlendirilebilir.

Türkçede yardım tek kelimedir. Yabancı dillerde ise yardım; özellikle İngilizce ve Arapçada çok fazla kelime ile anlatılır. Bu farklılıklar toplum olarak yardımın sürdürülebilir ve kurumsal bir süreç taşıdığından gözden kaçırılmasına neden olmaktadır. Yardım için birçok motivasyon vardır ve bunlar içinde en öncelikli olanı ise hiç kuşkusuz dini motivasyondur.

Humanity (insanlık) kelimesi 17. yüzyıl sonlarında ortaya çıkmıştır. İnsani (Humanitarian) kelimesi de 1850 yıllarda

kullanılmaya başlanmıştır. Batı'da ilk *Humanitarian* çalışmalar Afrika, Asya ve Amerika'daki ilkel olduğu düşünülen insanları medenileştirmek için yapılan eğitim çalışmalarıdır ve sömürgeciliğin bir parçasıdır. Bu çalışmaları öncelikle kiliseler organize etmişlerdir. İlk kurumsal sağlık çalışması Uluslararası Kızılhaç Komitesi (RCC)'dir. Amerikan Board Misyonerleri 1900'lü yılların başında dünyanın değişik yerlerinde hastaneler kurmuşlar ve çalışmışlardır. Türkiye'de 1912 yılında Van'da bir hastane çalıştırılmış (Osmanlı Subayı isimli sinema filmi bu konuyu anlatır.) ve aynı zamanda Güney Afrika'nın Durban şehrinde bir göz hastanesi işletilmiştir. Kiliseler ve bağlıları tarafından misyonerlik çalışmaları olarak başlayan girişimlerin ve *soft power* olarak gücü fark edilmiş, özellikle Batılı devletler bu alanda ciddi yatırım yapmış büyük bağışçıların desteklediği STK'lar kurulmuştur. "Save The Children", Eleanor Roosevelt tarafından kurulmuş ve büyük Amerikan şirketlerince desteklenen bir STK'dır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında BM ve yan kuruluşları bu tür kuruluşlar aracılığı ile özellikle geri kalmış ülkelerde çalışmalar yapmaktadır.

Benim örnek olarak ismini vermek istediğim iki kuruluş var: Sınır Tanımayan Doktorlar (MSF) ve MSI Reproductive Choices (Marie Stopes International). Bu iki kurumun okuyucular tarafında araştırılması konunun önemi ve büyüklüğü açısından yol gösterici olacaktır.

İslam dünyası bu tür çalışmalara 1980'li yıllarda Afganistan Savaşı ile başlamış ve Bosna Savaşı'nda daha fazla tecrübe sahibi olmuştur. Zaman içerisinde maalesef savaşlar, doğal afetler ve bunların doğurduğu sonuçlarla tecrübelerini, becerilerini geliştirmişlerdir. Ülkemizde İHH, Malezya'dan Mercy Malasia bu konuda çok iyi örneklerdir.

Bu tür çalışmalar için güçlü bir finans desteği ve insan kaynaklarına ihtiyaç vardır. Kurumsal olarak altyapısı hazır, sahada sürdürülebilir bir çalışma ortaya koyacak hem yerel hem de uluslararası paydaşları ve partnerleri olan kuruluşlara ihtiyaç vardır. Her ne kadar STK olsa bile kendi devletlerinin desteklediği saygın kuruluşlar ülkenin değeri olacaktır.

Günümüzde maalesef ülkemizde bu konuda faaliyet gösteren, bu standartları yakalayan kurum sayısı bir elin parmakları kadardır. Hem kuruluş kanunu hem de değişik faaliyetleri nedeni ile Kızılay bir istisnadır. Yardım dernekleri Türkiye'de son 20 yılda oldukça büyük ilerleme kaydetmiş; yurt içi ve yurt dışı operasyon kabiliyetini geliştirmiştir. Genel olarak insani yardım çalışmaları içinde sağlık yardımı, tesisler kurulması, eğitim ve medikal kamplar düzenlemektedirler. TİKA ve Sağlık Bakanlığı destek vermektedir. Fakat bu çalışmalar belli bir plan ve strateji çerçevesinde yürümektedir.

Yazımın başlangıcında bu konunun daha iyi anlaşılması için geniş bir giriş yapmak gerektiğini, hatta bir yazı serisi ile tamamlamak gerektiğini belirtmiştim. Buraya kadar olan kısımda genel olarak başlıklar halinde konunun daha iyi anlaşılması için bir çerçeve çizdim. Bundan sonrasında ise bir sağlık derneği konseptini anlatacağım.

Benim çalıştığım, faaliyet gösterdiğim alan Uluslararası Sağlık Yardım Derneği'dir (Medical Relief Organisation). Yukarıda bahsettiğim gibi dünyada birçok örneği olan bu tür organizasyonların maalesef ülkemizde fazla bir örneği dolayısıyla fazla bir tecrübesi yoktur. Mevcut şartlarda bu konseptte çalışan yapılarda yönetimin sağlık çalışanı olması özellikle temsil noktasında hekimlerin olması önemlidir. Fakat hekim ve diğer sağlık çalışanları pahalı çalışanlardır ve meslekleri dışında çalışma alanı bulmakta da hem isteksizler hem becerileri (özellikle dil becerileri) yetersizdir. Ekonomik açıdan kırılabilir olan ülkemizde bir yardım derneği sürdürülebilirliğini sağlamak kolay değildir. Bir derneğin ofis, masa ve bir çalışan maliyeti şu anda 50.000 TL'dir. Bu nedenle uluslararası ve yerel proje ortaklığı yapan kurumsal ve bireysel bağışçılar bulmak zorundadırlar. Yerel ve bireysel bağışçılarda yardım motivasyonu dinidir, kurumsal ve ye-

rel bağışçılar ise çok farklı dinamikler nedeni ile destek olmamaktadır. Devlet kurumlarının destekleri ise, özellikle TİKA desteği, fazladır ancak bu sürdürülebilirlik için yeterli değildir.

Bir başka önemli sorun da insan kaynaklarıdır. Sağlık derneği de olsa çalışanların proje, finans, İK vs. gibi alanlarda yetişmiş tecrübeli, dil becerisi olan kadrolara ihtiyaç vardır. Bu kadroların sağlık çalışanı olmasına gerek yoktur. Zaten dil becerisi sağlık çalışanlarında çok fazla aranan ve sahip oldukları bir beceri de değildir. Suriye krizinden sonra bu sektörde insan kaynakları açısından olumlu bir gelişme yaşanmıştır. Özellikle uluslararası yardım kuruluşlarının Suriye krizi sonrası operasyonlarındaki çalışmaları bu alanda nitelikli çalışan kapasitesini artırmıştır.

Bir sağlık yardımı derneği olarak çalışan farklı yapılandırmalar mevcuttur. İnsani yardım derneklerinin sağlık çalışmaları, sadece proje temelli çalışan, fon alan uluslararası organizasyonların kurduğu dernekler ve yerel, kendi kaynaklarını bireysel bağış toplayarak oluşturmaya çalışan dernekler. Tıbbi yardım derneği olarak çalışacak bir sağlık derneği yukarıda bahsettiğim zorluklarla dolu bir süreci tamamlamak ve devam ettirmek zorundadır. Bu arada mutlaka bahsedilmesi ve tartışılması gereken diğer

bir konu da gönüllülük ve gönüllü yönetimleridir. Gönüllü yönetimi ve gönüllü yönetmeliği sadece STK'lar için değil özellikle acil afet ve kriz gibi toplumu etkileyen olaylarda kamu için de bir ihtiyaçtır. Gönüllülerin ucuz işgücü olarak görülmesi veya gönüllülük ile keyifliliğin karıştırılması bu konuda bir düzenleme yapılmasını gerekli kılmaktadır.

Yukarıda bahsettiğim gibi Tıbbi Yardım Derneği olarak odaklanmış, uluslararası standartlarda ve hem yerelde hem de dünyada marka değeri oluşturmuş bir sağlık derneği "soft power" olarak ülkenin bir değeridir. Bu alanda ülkemizde çok az sayıda bir yapılanma vardır ve ileriye yönelik olarak bir bu alanda fazla da bir umut yoktur. STK'ların bu alanda ilerleme kaydetmek için bir çaba göstermemeleri yanında kamunun bu konuda çok fazla etkin olması nedeni ile bu yapıların gelişimi çok mümkün olmamaktadır.

Bu tür derneklerin çalışma alanları çok geniştir. Uluslararası boyutta özellikle kriz ve afet durumlarında halk sağlığı çalışmaları, yetişmiş kadroların verdiği mesleki bilgi ve beceri paylaşımları, ulusal olarak sağlık hizmetlerinde özellikle kronik hastalıklarda, anne sağlığı, obezite ağız ve diş sağlığı gibi konularda bakanlık ile yapılacak iş birlikleri ile farkındalıkların artırılması gibi alanlar da çalışabilirler.